

FRANK G. BOSMAN

DE EEUWIGE NAR

DE TOEKOMST
VAN HET RELIGIEUS
GEMEENSCHAPSLEVEN

 BERNE
MEDIA

FRANK G. BOSMAN

**DE
EEUWIGE
NAR**

**DE TOEKOMST
VAN HET RELIGIEUS
GEMEENSCHAPSLEVEN**

© 2021 Frank G. Bosman

© 2021 Berne Media | uitgeverij abdij van berne

www.bernemedia.com

Redactie: Frieda Pruim

Vormgeving omslag en binnenwerk:

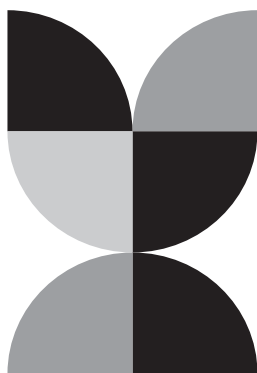
Thomas van Staveren | Graphic Island

De citaten uit de Bijbel in dit boek zijn overgenomen uit de Nieuwe Bijbelvertaling (Nederlands Bijbelgenootschap, 2004).

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

ISBN 978-90-8972-4229

NUR 700

*Opgedragen aan mijn vriend en
inspirator Joost Jansen.
Dwaas omwille van Christus.*

1. VECHTONNEN EN SPEURBROEDERS

*I know that we are young
And I know that you may love me
But I just can't be with you like this anymore*
Alejandro
(Lady Gaga, 'Alejandro', 2010)

Onze eerste vraag is: wat denkt 'de wereld' eigenlijk van mensen die vandaag de dag in religieuze gemeenschappen wonen en werken? Voor een eerste antwoord wenden we ons tot de Amerikaanse popzangeres Lady Gaga. In de videoclip van 'Alejandro' (2010) begraaft de artiest haar eigen met doornen gekroonde hart, gedragen op een rood fluwelen kussentje. Ze zingt van vorige geliefden, minnaars: Alejandro, Fernando, Roberto. In de clip verwisselt ze nogal eens van kleding. We zien haar als treurende weduwe, gekleed in een dadaïstisch vormgegeven zwarte sluier, en als een in rood leer geklede zuster, compleet met witte hoofdkap, die op haar bed gelegen een zwarte rozenkrans inslikt. We zien haar ook als een soort sm-meesteres die in niets meer gekleed dan een wit broekje en minimalistisch topje op spijlenbedden even schaars geklede, zichtbaar goed geportioneerde mannen berijdt.

Ook zien we haar in een kruising tussen een Tempelier en een Jeanne d'Arc, in een wit latex pak dat het midden houdt

tussen dat van een kruisridder, compleet met rode gestileerde kruizen op borst en mouwen die richting haar vagina wijzen, en een monnikspij inclusief bijbehorende kap, die nonchalant halverwege haar hoofd zit, als ware ze een Iraanse moslima die de patriarchale hoofddoek weet om te buigen in een sensuele accessoire.

We zien in zwart leer geklede soldaten marcheren op de maat van de muziek, terwijl één van hen een davidster meedraagt die hij als een standaard vasthoudt voor bladmuziek die zojuist is weggewaaid. De clip ademt de geur van de beroemde musical *Cabaret*, waarin vrijblijvende en niet-meer-zo-vrijblijvende seks wordt gecombineerd met de naderende opkomst en ondergang van het Derde Rijk. Gaga lijkt tijdens de sm-scènes als twee druppels water op Liza Minnelli in haar rol van Sally uit de filmversie van 1972. De choreografie van 'Alejandro' is dan ook één groot eerbetoon aan regisseur Bob Fosse.

Wie de beeldtaal van Lady Gaga wil begrijpen, moet wel beslagen ten ijs komen. Ze speelt duidelijk – en echt niet alleen in deze clip – met de trefzekere combinatie van religieuze symboliek en zinderende erotiek. En uiteraard leent van alle christelijke symboliek juist die van de Rooms-Katholieke Kerk zich het beste voor deze combinatie: rozenkransen, het kloosterhabijt, een Tempelier, een heilige travestiet die Frankrijk van de Engelse overheersing bevrijdde, de Heilige Harten van Jezus en Maria, die bloeden voor de zondigheid der wereld.

Spot en ernst lopen door elkaar, zonder dat iemand weet waar de één begint en de ander eindigt. Lady Gaga mixt – intelligent, wat mij betreft – religie en erotiek. Je zou zomaar kunnen beweren dat de artiest alleen maar met de katholieke traditie flirt uit commercieel oogpunt, maar dat is net iets te

snel geredeneerd. Lady Gaga identificeert zich namelijk uitdrukkelijk als rooms-katholiek.

In 2010 zei ze tegenover de bekende Amerikaanse televisie-presentator Larry King dat ze weliswaar enige issues had met Gods grondpersoneel – en welke gelovige heeft dat van tijd tot tijd niet – maar ook: ‘Ik ben erg religieus. Ik ben katholiek opgevoed. Ik geloof in Jezus. Ik geloof in God.’ In 2016 haalde ze verschillende religieuze websites met haar Instagram-post samen met Father Duffell van de Blessed Sacrament Church in New York. Ze schrijft:

*Dank u wel, Father Duffell, voor een geweldige preek zoals gewoonlijk, en lunch bij mijn favoriete restaurant. Ik was getroffen door wat u zei... De eucharistie is geen prijs voor wie perfect is, maar het voedsel dat God ons geeft. (...)
Voedsel voor de ziel.*

Het woord voedsel (*nourishment*) dat Gaga hier gebruikt, betekent zowel ‘voeding’ voor het lichaam, als ‘spijziging’ voor de ziel. De popartiest lijkt hier te verwijzen, via de preek van Duffell, naar een bekende uitspraak van paus Franciscus uit zijn apostolische exhortatie *Evangelii Gaudium*, ‘Over de vreugde van het Evangelie’, uit 2012:

Hoewel de eucharistie de volheid van het sacramentele leven is, is zij geen prijs voor de volmaakten, maar een royaal geneesmiddel en voedsel voor de zwakken. Deze overtuigingen hebben ook pastorale gevolgen die wij geroepen zijn bezonnen en moedig in overweging te nemen. Vaak gedragen wij ons als controleurs van de genade en niet als helpers. Maar de Kerk is geen douane, zij is het vaderhuis waar plaats is voor ieder met zijn zwaar leven.

Steven Klein, de regisseur van de videoclip van 'Alejandro', die vergelijkbaar werk deed voor Kayne West, Nicki Minaj en – wat een toeval – Madonna, onderstreepte in een MTV-interview Gaga's katholieke affiniteit. Volgens de regisseur gaat de clip over Gaga's eigen worsteling met de tegenstrijdige machten van duisternis en licht, gesymboliseerd enerzijds door stampende soldatenlaarzen en anderzijds door de gedaante van de rode non. Kleins statement is wellicht ingegeven door andere motieven dan louter theologische, maar één laatste opmerking is interessant:

Aan het einde van de film kiest ze ervoor een zuster te zijn, en de reden dat haar mond en ogen verdwijnen, is dat ze haar zintuigen uit de wereld van het kwade wegtrekt en zich naar binnen keert richting gebed en contemplatie.

Lady Gaga stelt de kijker voor een interessante puzzel: waar kijken we nu precies naar? Commercie of contemplatie? Blasfemie of een gebed? De katholieke artiest laat twee gezichten zien, een moderne variant op de Romeinse Janus, de god-met-de-twee-gezichten. Gaga verenigt Melpomene, de muze van de tragedie, en haar zuster Thalia, de muze van de komedie. Jantje huilt, Jantje lacht, zou mijn moeder gezegd hebben. Ze spot met alles wat christelijk is om de dwaasheid van een gekruisigde God te kunnen verkondigen.

VAN GEWILLIGE SEKSOBJECTEN TOT BEZETEN HYSTERICI

Lady Gaga's latex habijt maakt haar tot een dwaas, een zot en een nar, die liegt en tegelijkertijd de waarheid spreekt, en die tegelijk afbreekt en opbouwt, het heilige besmeurt en exalteert.

Maar ze is ook de belichaming van een cultureel stereotype, dat van vrouwelijke religieuzen als seksobjecten. Wie naar onze westerse cultuur kijkt in het derde decennium van de 21ste eeuw, ziet dat vrouwelijke en mannelijke religieuzen – zusters, broeders, paters, kluizenaars – in een aantal zeer bepaalde contexten voorkomen. Bovendien speelt er duidelijk een gender-element mee: vrouwelijke religieuzen spelen andere rollen in films, games en romans dan hun mannelijke pendanten.

Vrouwelijke religieuzen worden steevast getypeerd als meesteressen, tirannen, hysterici of narren. De **meesteres** is een vrouwelijke religieuze wier sensuele uitstraling hard contrasteert met de aan het religieuze leven vastzittende gelofte van kuisheid. Zoals eerder opgemerkt, valt Gaga's optreden in 'Alejandro' in deze categorie. Behalve Gaga's verdere, seksueel geladen optreden in de clip, is ook haar rol als zuster sensueel te noemen: het habijt van rood leer of latex, de stevige make-up met seksuele connotaties, de geprononceerde witte kap met de associatie van zuiverheid en het spel van lippen en tong met de rozenkrans.

Een tweede categorie van filmische verbeelding van vrouwelijke religieuzen is de **tiran**, waarin de religieuze discipline van de zuster wordt opgerekt tot een allesverslindende honger naar macht en kadaverdiscipline. Dit zijn de 'krenge van barmhartigheid' die vroeger voor de klas stonden. Denk aan films als *The Maqdalene Sisters* (2002) of *La religieuse*, ook bekend als *The Nun* (2013). De tweede film, gebaseerd op de gelijknamige roman van Denis Diderot uit 1780, brengt het verhaal in beeld van Suzanne Simonin, die in een klooster wordt gestopt om te boeten voor de seksuele zonden van haar moeder en ten prooi valt aan een sadistische abdis. *The Magdalene Sisters* aan de andere kant, speelt tegen de achtergrond van het Ierland van

de jaren zestig van de vorige eeuw, waarin jonge, ongehuwde moeders worden opgevangen in zogenaamde *Magdalene asylums*, ook wel *Magdalene laundries* genoemd. De vrouwen worden systematisch vernederd en psychologisch gemarteld door verschillende vrouwelijke kloosterlingen aan wier zorg zij werden toevertrouwd, zo blijkt uit de film. Wereldwijde aandacht hiervoor kwam los nadat in 1993 een massagraf met 155 stoffelijke overschotten werd aangetroffen.

De **hysterica** is ook een stereotype van de vrouwelijke religieuze, vatbaar voor psychologische aandoeningen en demonische bezetenheid. De film *The Nun* (2018), uitgezonden op Netflix, is een uitstekend voorbeeld. Het plot volgt de novice Irene (Taissa Farmiga) die samen met *Father* Burke (Demian Bichir) de strijd aanbindt met een demon met de naam Valak (Bonnie Aarons). Valak heeft het op de zusters van het (voormalige) benedictijnse Carta-klooster in Roemenië voorzien. En Irene maakt op haar beurt uitgebreid gebruik van het Heilige Bloed van Christus om de demon uit te drijven. Ook hier is weer sprake van een genderperspectief: veruit de meeste exorcisatiefilms portretteren de bezetene als een vrouw en de bezweerders en de demonen als mannen, zoals *The Exorcist* (1973), *Stigmata* (1999), *The Exorcism of Emily Rose* (2005) en *The Rite* (2011).

Het vierde en laatste beeld van de zuster is de **nar**, het enige dat vrouwelijke en mannelijke religieuzen met elkaar delen. De nar is misschien wel de meest positieve categorie van monastieke clichés, soms kwaadwillend, maar meestal goedwillend van aard. De moeder-overste uit *The Blues Brothers* (1980) met de welluidende naam zuster Mary 'de Pinguïn' Stigmata (Kathleen Freeman) is daar een mooi voorbeeld van. Zij stuurt de twee boefjes (John Belushi en Dan Aykroyd) uit de filmtitel